

Воротнікова Марина Сергіївна,
аспірантка кафедри корпоративних фінансів і контролінгу
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана,
м. Київ, Україна; E-mail: vorotnikova_maryna@kneu.edu.ua;
ORCID: 0000-0002-7932-087X

РЕЛОКАЦІЯ БІЗНЕСУ: ЕКОНОМІЧНА ПРИРОДА ТА ПРИЧИНИ

Vorotnikova Maryna
PhD student at the Department of Corporate Finance and Controlling,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
Kyiv, Ukraine; E-mail: vorotnikova_maryna@kneu.edu.ua;
ORCID: 0000-0002-7932-087X

BUSINESS RELOCATION: ECONOMIC NATURE AND REASONS

Анотація: У статті розглянуто економічну природу та основні причини релокації бізнесу в умовах глобалізації та технологічних змін. Досліджено еволюцію поняття релокації, її вплив на діяльність компаній і процес прийняття рішень, щодо переміщення виробничих потужностей або бізнес-процесів. Розглянуто основні наукові підходи до визначення релокації, а аналізуються фактори, що впливають на процес релокації, зокрема економічні, технологічні та політичні чинники. Особливу увагу приділено ризикам, які забезпечуються під час релокації, і методам управління цими ризиками

У статті систематизовано наукові погляди на релокацію таких дослідників, як Рональд Коуз, Йозеф Шумпетер і Майкл Портер, які внесли значний вклад у розвиток економічних підходів до релокації. Таким чином, розглядається, як глобалізація сприяла релокації бізнесу, дозволяючи підприємствам використовувати нові ринкові можливості та зменшувати витрати на робочу силу. Разом із тим, висвітлено і сучасні виклики, зокрема глобальні ланцюги постачання, політичні конфлікти, а також зростання конкуренції на міжнародних ринках, що створюють нові ризики для ко
У статті наголошується на важливості подальших досліджень ефективності стратегій релокації в умовах економічних трансформацій, а також на необхідності адаптації бізнес-моделей для підвищення стійкості компаній у відповідь на глобальні виклики. Запропоновано рекомендації для підприємств щодо управління ризиками та стратегії адаптації до змін у глобальній економіці.

Ключові слова: бізнес, війна, глобалізація, глобальні виклики, релокація бізнесу, управління ризиками.

Abstract: The article examines the economic nature and key reasons for business relocation in the context of globalization and technological changes. It explores the evolution of the concept of relocation, its impact on company operations, and the decision-making process regarding the relocation of production facilities or business processes. The article reviews the main scientific approaches to defining relocation and analyzes the factors that influence the relocation process, including economic, technological, and political factors. Particular attention is given to the risks associated with relocation and the methods of managing these r

The article systematizes the scientific views on relocation from researchers such as Ronald Coase, Joseph Schumpeter, and Michael Porter, who have made significant contributions to the development of economic approaches to relocation. It highlights how globalization has facilitated business relocation by allowing companies to take advantage

of new market opportunities and reduce labor costs. At the same time, modern challenges are also addressed, such as global supply chains, political conflicts, and the increasing competition in international markets, which create ne

The article emphasizes the importance of further research into the effectiveness of relocation strategies in the context of economic transformations, as well as the need for adapting business models to enhance companies' resilience to global challenges. Recommendations are proposed for businesses on risk management and strategies for adapting to changes in the global economy.

Keywords: business, war, globalization, global challenges, business relocation, risk management.

JEL codes: L25, O18, R23

Постановка проблеми: Проблема релокації бізнесу стала актуальною у зв'язку з глобалізацією, зростанням конкуренції та технологічними змінами. Необхідно дослідити основні фактори, які змушують компанії переміщати свої виробничі потужності або бізнес-процеси до інших регіонів, а також ризики, пов'язані з цим процесом.

Аналіз досліджень і публікацій: Релокація розглядається багатьма вченими, серед яких Рональд Коуз, Майкл Портер, Девід Харві, Томас Фрідман, Карл Бенедикт Фрей, Поліщук Євгенія, Іващенко Алла, Теплюк Марія, Корнилюк Анна, Гернего Юлія та інші. Їх праці підкреслюють економічні та технологічні аспекти релокації, зокрема оптимізацію витрат, доступ до нових ринків і впровадження інновацій. Окремо виділяються такі поняття, як аутсорсинг, офшоринг і делокалізація, які використовуються взаємозамінно з релокацією в науковій літературі.

Методика дослідження. У статті використано порівняльний підхід до аналізу визначення та концепції релокації бізнесу. Проведено аналіз літератури, в якій розглядаються різні наукові підходи до визначення релокації, а також структуровано фактори, що впливають на релокаційні рішення. Використовує дослідження різних авторів (Коуз, Портер, Шумпетер та інші), що дає можливість систематизувати наукові погляди та провести класифікацію підходів: економічної ефективності, технологічних інновацій, інноваційних екосистем, управління ризиками та стійкістю. Аналіз підсумків розуміє, як історичний контекст і ці глобальні зміни вплинули на еволюцію поняття релокації.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У статті звернено увагу на те, що, за численними дослідженнями, немає єдиного загальноприйнятого визначення поняття «релокація». Термін часто використовується разом із поняттями «аутсорсинг», «офшоринг» і «делокалізація», залишається недостатньо дослідженим питання ефективності різних стратегій релокації в умовах сучасних економічних потрясінь. Особливо це стосується таких аспектів, як адаптація компаній до кризи глобальних ланцюгів постачання, вплив політичних конфліктів, економічних трансформацій та релокації ролей у забезпеченні стійкості бізнесу. У зв'язку з цим пропонуються подальші дослідження стратегій релокації для вивчення їх впливу на довготривалу конкурентоспроможність і стійкість бізнесу до зовнішніх негативних впливів.

Метою статті є дослідження економічної природи та причин релокації бізнесу, а також аналіз еволюції цього поняття в умовах глобалізації, технологіч-

них інновацій та сучасних економічних викликів. Стаття спрямована на систематизацію наукових підходів до релокації, визначення основних факторів, що впливають на прийняття рішень про переміщення бізнесу, та дослідження ризиків, які супроводжують цей процес, зокрема в умовах глобальної нестабільності.

Основні результати дослідження. Поняття «релокація» має довгу історію, воно мало широке використання в різних контекстах. У широкому сенсі, переміщення людей, ресурсів і підприємств має історичні корені. Вже в стародавні часи, такі як Стародавній Рим чи середньовічна Європа, уряди і бізнеси здійснювали переміщення населення або ресурсів з економічних або політичних причин.

Поняття «релокація» набуло більшого значення в період індустріальної революції, коли підприємства почали переміщувати свої виробничі потужності ближче до джерел сировини або до ринків збуту. Це було зумовлено потребою в ефективнішій логістиці та зниженні витрат. У 20-му столітті, зокрема після Другої світової війни, термін «релокація» почав активно використовуватися в контексті міжнародного бізнесу та глобалізації. Зі зростанням міжнародної торгівлі та інвестицій компанії почали переміщувати свої виробничі потужності в країни з нижчими витратами на робочу силу та сприятливішим бізнес-кліматом. Сучасні дослідження та публікації часто використовують термін «релокація» у специфічному контексті [10].

Таким чином, зазначається, що єдиного чіткого визначення терміну не існує, оскільки сам термін досить складний, у багатьох дослідженнях термін «релокація» використовується досить взаємозамінно з іншими термінами, такими як аутсорсинг, офшоринг та делокалізація.

Однак у даному документі наводять таке визначення поняття «релокація» — дослідження можна використовувати таке визначення: «relocation» means the closing or scaling down of a firm's activities in the home market following the shifting of parts of the production chain abroad», отже «релокація» означає закриття або скорочення діяльності фірми на внутрішньому ринку після переміщення частин виробничого ланцюга за кордон. Науковці Даріо Мусоліно, Іларія Маріотті та АлейдБроуер у статті «Stated and revealed locational preferences of firms: a national scale perspective» («Заявлені та виявлені локаційні переваги фірм: перспектива національного масштабу»), у своїх дослідженнях розглядають релокацію компаній, поділяючи її на два основні види: повна релокація та часткова релокація. Повна релокація передбачає перенесення всієї діяльності компанії в інше місце, тоді як часткова релокація стосується переміщення лише частини виробничого ланцюга. Цей поділ дозволяє детальніше аналізувати різні типи релокації та їх вплив на компанії, ринки праці та регіони, де здійснюється така діяльність [6].

Взагалі, концепція релокації еволюціонувала разом із розвитком економічних, соціальних і технологічних факторів. Для глибшого розуміння цього поняття в контексті бізнесу та економіки можна звернутися до наукових публікацій і досліджень, що розкривають різні аспекти релокації в сучасному світі. Для визначення сутності «релокація» в контексті даного дослідження необхідно звернутися до наукових праць, які присвячені зазначеній проблемі. Розгляд різних поглядів учених дав змогу систематизувати та виокремити окремі підходи щодо сутності цього поняття.

Визначення сутності поняття «релокація» економістів наведені у табл. 1.

Таблиця 1

№	Автор	Рік	Визначення
1	Рональд Коуз	1937	«Релокація — це переміщення ділової діяльності з одного географічного місця в інше з метою максимізації економічної ефективності та зменшення витрат, пов'язаних із виробництвом»[5]
2	Йозеф Шумпетер	1942	«Релокацію можна розглядати як частину динамічного процесу творчого руйнування, коли підприємства переміщуються в нові райони, щоб впроваджувати інновації та залишатися конкурентоспроможними на ринках, що швидко змінюються» [20]
3	Майкл Портер	1985	«Релокація — це бізнес-стратегія, за якої фірми переміщують свою діяльність на нові місця, щоб використати регіональні переваги, такі як нижча вартість робочої сили, краща інфраструктура або доступ до нових ринків» [18]
4	Девід Харві	1989	«Релокація — це просторова реструктуризація капіталу, коли підприємства переміщуються в різні географічні місця, щоб скористатися перевагами просторової фіксованості та подолати бар'єри для накопичення капіталу» [13]
5	Пол Кругман	1991	«Релокація зумовлена факторами економічної географії, коли фірми переїжджають у райони з кращим доступом до ринку, нижчими транспортними витратами та економікою агломерації» [14]
6	Джон Даннінг	1993	«Релокація є складовою міжнародної бізнес-стратегії, що передбачає переміщення виробництва чи послуг у різні місця для оптимізації глобального ланцюжка створення вартості фірми та її операційної ефективності» [7]
7	АнналиСаксенян	1994	«Релокація — це географічний перерозподіл економічної діяльності, зокрема в технологічних секторах, щоб отримати вигоду від регіональних інноваційних систем і мере» [19]
8	Річард Флорида	2002	«Релокація передбачає стратегічне переміщення діяльності компанії в райони з кращими кадрами, сприятливими правилами та економічними стимулами для підвищення конкурентної переваги»[8]
9	Томас Фрідман	2005	«Релокація в глобалізованій економіці — це переміщення бізнес-процесів і послуг до різних країн або регіонів для використання порівняльних переваг, таких як економія коштів і підвищення ефективності» [10]
10	Едвард Глейзер	2011	«Релокація — це процес переміщення ділової активності в міста чи регіони, які пропонують кращі економічні можливості, вищу продуктивність і більшу віддачу від інвестицій»[12]
11	СьюзенЛунд	2020	«Релокація — це перенесення бізнес-операцій, ланцюгів постачання або офісів до різних регіонів чи країн для покращення стійкості, управління ризиками та захоплення нових ринкових можливостей» [15]
12	Карл Бенедикт Фрей	2020	«Релокація може розглядатися як перерозподіл бізнес-активностей до нових географічних зон, зумовлений прагненням до технологічних інновацій та екосистеми інновацій»[9]

№	Автор	Рік	Визначення
13	Девід Аутор	2021	«Релокація — це стратегічне перенесення бізнес-функцій, процесів або співробітників до різних географічних місць для оптимізації операційної ефективності та управління витратами у відповідь на глобальні економічні зміни» [1]
14	Марк Муро	2021	«Релокація — це географічне переміщення бізнес-процесів або цілих компаній до місць, які забезпечують кращі економічні умови, кваліфікацію робочої сили або інфраструктурну підтримку» [17]
15	Річард Болдуїн	2021	«Релокація — це переміщення бізнес-активностей через кордони для оптимізації глобальних ланцюгів вартості та використання регіональних конкурентних переваг у виробництві або послугах»[2]
16	Рана Форугар	2021	«Релокація — це стратегічне коригування географічного сліду компанії, щоб відповідати змінюваним економічним ландшафтам, торговим політикам і динаміці ланцюгів постачання» [11]
17	Анна Стенсбері	2022	«Релокація передбачає переміщення операцій компаній, будь то виробництво, послуги чи адміністративна діяльність, до регіонів, які пропонують економічні переваги, такі як нижчі витрати на працю або більш сприятливе регуляторне середовище» [21]
18	Сара Блум Раскін	2022	«Релокація стосується стратегічного перепозиціонування бізнес-одиниць, як в межах країни, так і на міжнародному рівні, для адаптації до економічних потрясінь, регуляторних змін або змін у споживчому попиті» Coase, R [4]
19	Ніколас Блум	2023	«Релокація — це процес, у якому бізнеси переміщують свої операції, будь то частково чи повністю, до різних місць для використання економічних стимулів, переваг ринку праці або логістичних ефективностей»[3]
20	Даніель Сускінд	2024	«Релокація включає стратегічне перенесення бізнес-функцій до місць, які пропонують кращі економічні умови, технологічні інфраструктури або кваліфіковану робочу силу у відповідь на глобальні економічні трансформації» [22]

* Джерело: складено автором на основі [4–7]

Проаналізувавши визначення економістів та вчених терміну «релокація», наведених у таблиці, можемо згрупувати їх та виділити ключові підходи:

Перший підхід: «Економічна ефективність і витрати». Цей підхід фокусується на релокації, як інструменті для оптимізації операційної ефективності зниження та витрат. Автори, що підтримують цей підхід, підкреслюють економічний вихід, отриманий від переміщення бізнесу до регіонів з нижчими витратами або кращими умовами для розвитку бізнесу (Автори: Рональд Коуз (1937), Майкл Портер (1985), Джон Даннінг (1993), Девід Аутор (2021), Ніколас Блум (2023)), а саме:

- Коуз (1937) наголошує на релокації як на засоби максимізації економічної ефективності та зниження витрат виробництва;
- Портер (1985) підкреслює переваги релокації для використання регіональних переваг, таких як нижча вартість праці та краща інфраструктура;

- Даннінг (1993) акцентує увагу на міжнародній бізнес-стратегії оптимізації глобальних ланцюгів створення вартості;
- Аутор (2021) і Блум (2023) відзначають, що релокація допомоги оптимізує операційну ефективність і використовує економічні стимули, зокрема ринок праці.

Другий підхід: Технологічна інновація та глобалізація. Релокація в цьому контексті розглядається як механізм, що дозволяє компаніям використовувати переваги технологічного прогресу та глобалізації. Автори підкреслюють, що в умовах глобалізації компанії переміщують свої операції з використання нових ринкових можливостей і технологічної інфраструктури (Йозеф Шумпетер (1942), Томас Фрідман (2005), Карл Бенедикт Фрей (2020), Даніель Сускінд (2024)), а саме:

- Шумпетер (1942) розглядає релокацію як частину процесу «творчого» руйнування», де підприємства переміщуються для інновацій та збереження конкурентоспроможності;
- Фрідман (2005) пов'язує релокацію з глобалізацією, де бізнес переміщується для досягнення економічних витрат і ефективності;
- Фрей (2020) фокусується на технологічних інноваціях та екосистемах, які стимулюють перерозподіл бізнесу;
- Сускінд (2024) наголошує про технології та економічні трансформації в процесах релокації.

Третій підхід: Інноваційні екосистеми та регіональні переваги. Цей підхід орієнтований на переміщення бізнесу в регіони з інноваційними екосистемами або інфраструктурою, що дозволяє підприємствам менше красти можливостей для зростання та розвитку (Аннالی Саксенян (1994), Едвард Глейзер (2011), Марк Муру (2021), Річард Флорида (2002)), а саме:

- Саксенян (1994) підкреслює регіональні інноваційні системи в технологічних секторах;
- Глейзер (2011) розглядає релокацію як спосіб доступу до економічно перспективних регіонів з вищою продуктивністю та кращими умовами для бізнесу;
- Муру (2021) акцентує увагу на економічних умовах, кваліфікації робочої сили та інфраструктури;
- Флорида (2002) підкреслює роль релокації у покращенні конкурентних переваг компаній через доступ до кращих кадрових ресурсів та економічних стимулів.

Четвертий підхід: Управління ризиками та стійкість. Цей підхід зосереджений на релокації як засоби управління ризиками та адаптації до економічних потрясінь. Автори цього підходу наголошують на важливості релокації для підвищення стійкості бізнесу в умовах змінних глобальних умов (Сьюзен Лунд (2020), Сара Блум Раскін (2022), Рана Форугар (2021)), а саме:

- Лунд (2020) розглядає релокацію як спосіб підвищення стійкості компаній та управління ризиками через зміни у ланцюгах постачання;
- Блум Раскін (2022) зазначає, що релокація адаптується до економічних та регуляторних потрясінь;
- Форугар (2021) підкреслює необхідність коригування географічного сліду компаній у відповідь на глобальні економічні зміни та динаміку ланцюгів постачання.

Таким чином, ми прослідковуємо «еволюцію» поняття «релокація»:

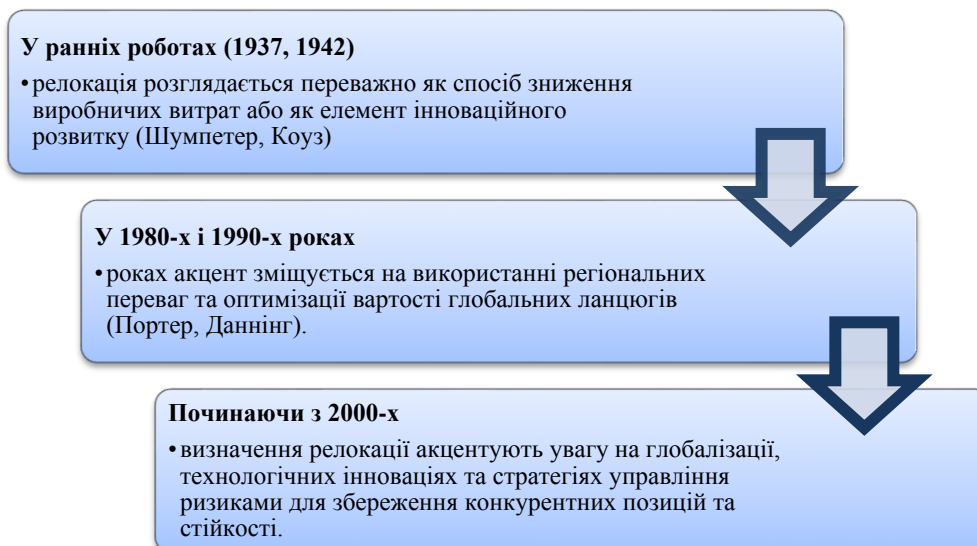

Рис. 1. Еволюція поняття релокація

* Джерело: складено автором на основі [1-3]

Варто зазначити, що деякі визначення авторів мають суттєві відмінності, деякі з яких мають протилежне значення, а саме:

- фокус на витратах проти інновацій: Ранні визначення орієнтовані на зниження витрат (Коуз, Портер), тоді як сучасні визначення підкреслюють важливість доступу до інновацій і технологій (Фрей, Сускінд)фф;
- локалізація проти глобалізації: Якщо раніше релокація розглядалася на локальному рівні (переміщення в інші регіони в межах країни), то з початку 2000-х років вона стала глобальною стратегією, що відображає вплив глобалізації (Фрідман);
- управління ризиками: У новітніх визначеннях релокація розглядається як стратегія управління ризиками та адаптації до глобальних змін, таких як кризи в ланцюгах постачання (Лунд, Форугар).

Таким чином, еволюція визначення «релокація» показує, що це не статичне явище, а процес, який змінюється під впливом зовнішніх факторів. З часом акценти зміщуються від економічної вигоди та зниження витрат до інновацій, стратегії управління ризиками та адаптації до глобальних викликів.

Отже, розглянемо глобалізацію в контексті релокації. Глобалізація, яка традиційно сприймалася як рушійна сила розвитку бізнесу, у певних випадках може виступати руйнівним фактором. Раніше глобалізація сприяла відкриттю нових ринків, зниженню витрат на виробництво та розширенню можливостей для релокації бізнесу. Однак останніми роками вона також стала джерелом серйозних ризиків і викликів для стабільності та стійкості компаній:

- ризики глобальних ланцюгів постачання. Глобалізація призвела до сильної взаємозалежності між країнами та регіонами, що робить глобальні ланцюги

постачання вразливими до перебоїв. Події (пандемія COVID-19, війна в Україні та торговельні конфлікти) показали, що навіть невеликі порушення в одній частині світу можуть мати катастрофічні наслідки для всього ланцюга;

- зростання економічних нерівностей: Глобалізація часто погіршується до того, що компанії перебувають у виробництві в країні з дешевшою робочою силою, що створює економічний дисбаланс у розвинених країнах. Це руйнує традиційні виробничі сектори та збільшує рівень безробіття;

- висока конкуренція: глобалізація збільшує доступ до нових ринків, але водночас і підвищує конкуренцію між компаніями. Підприємства змушені адаптуватися до нових гравців і зміни умов, що може викликати зниження прибутковості або навіть виведення бізнесу з ринку;

- дисбаланс у ланцюгах постачання: глобалізовані ланцюги постачання більш вразливі до зовнішніх чинників (політичні конфлікти, природні катастрофи, пандемії). Це може призвести до перебоїв у виробництві та постачанні товарів, що руйнує бізнес-моделі, які були побудовані на міжнародних зв'язках;

- втрати робочих місць: переміщення виробничих потужностей у країни з дешевшою робочою силою може спричинити безробіття в регіонах, де раніше знаходилися виробництва. Це призводить до соціально-економічних потрясінь та зниження споживчої спроможності;

- культурні відмінності та адаптація: вихід на глобальні ринки вимагає від компаній адаптації до різних культурних норм, стандартів і правових середовищ. Невдала адаптація може призвести до втрати ринкової частки та репутаційних ризиків.

В умовах зростання глобальних викликів і ризиків, таких як економічні кризи, зміни клімату, пандемії чи політичні конфлікти, війна, компанії повинні фокусуватися на управлінні ризиками та забезпеченні стійкості своїх операцій. Основні аспекти цієї стратегії включають:

- диверсифікація ланцюгів постачання. Щоб уникнути залежності від одного регіону або країни, компанії розміщують свої постачання в різних частинах світу. Це знижує ризики, пов'язані з перебоями через природні катаклізми або геополітичні конфлікти;

- гнучкість бізнес-моделей. Розробка бізнес-моделей, які можуть швидко адаптуватися до нових умов. Наприклад, можливість перейти на локальні виробничі потужності в разі перебоїв на міжнародних ринках;

- технологічні інвестиції. Використання новітніх технологій для моніторингу ризиків, таких як аналітичні системи для прогнозування порушень у ланцюгах постачання або кібербезпеки для захисту від атак. Технології також допомагають забезпечити безперервність бізнесу через автоматизацію;

- соціальна відповідальність та екологічна стійкість. Стратегія довгострокової стійкості включає врахування екологічних та соціальних чинників. Компанії, що інвестують у стійкі практики, такі як «зелена» енергія або зменшення викидів вуглецю, підвищують свою репутацію та знижують ризики, пов'язані зі змінами клімату або новими регуляторними вимогами;

- фінансова стійкість. Наявність фінансових резервів або доступу до джерел фінансування у випадку кризових ситуацій дозволяє компаніям продовжувати операції навіть за несприятливих умов.

Таким чином, успішне управління ризиками та стійкість допомагають компаніям не лише уникати серйозних втрат у часи кризи, а й створювати конкурентні переваги, адаптуючись до змін.

Отже, можемо зробити висновок, що релокація підприємств є складним процесом, який може бути викликаний різними передумовами. Основні фактори, що впливають на рішення про релокацію, включають економічні, політичні, технологічні та соціальні чинники. Кожна з цих передумов може впливати на рішення про релокацію підприємства окремо або в поєднанні з іншими факторами. Приймаючи рішення про переміщення, компанії ретельно оцінюють всі ризики та можливості, пов'язані з новим місцем розташування.

Дискусія. У статті порушено кілька дискусійних питань щодо підходів до релокації бізнесу, що відображають складність і багатогранність цього процесу в сучасних умовах. Відмінності між підходами, орієнтованими на економічну ефективність та зниження витрат, і сучасними концепціями, які акцентують увагу на технологічних інноваціях, стійкості та адаптації до глобальних є центральною темою аналізу. Класичні економічні підходи зосереджуються на зменшенні трансакційних витрат і підвищенні конкурентоспроможності за рахунок оптимізації ресурсів. Відповідні моделі часто розглядають релокацію як інструмент зниження витрат виробництва, доступу до дешевшої робочої сили або вигіднішого податкового середовища.

У контексті сучасних підходів, де технологічні інновації відіграють ключову роль, релокація вже не лише інструмент оптимізації витрат, а й стратегія підвищення стійкості до невизначеностей. Глобалізація є двозначним фактором у процесі релокації. З одного боку, вона створює нові можливості для виходу на міжнародні ринки, сприяє розширенню клієнтської бази та дозволяє використовувати переваги глобальних ланцюгів постачання. Це забезпечує компаніям доступ до дешевших ресурсів, передових технологій і більшої кількості споживачів. З іншого боку, зростає залежність від міжнародних партнерів і постачальників, що підвищує вразливість до зовнішніх криз, таких як геополітична нестабільність, торгові конфлікти або збої в логістиці [8–10].

Одним важливим дискусійним аспектом є питання, чи можна релокацію розглядати як ефективну стратегію управління ризиками. У цьому контексті релокація виконує роль механізму диверсифікації ризиків: вона дозволяє компаніям переносити свої операції до сприятливіших регіонів, мінімізуючи негативний вплив локальних криз. Наприклад, перенесення виробництва з регіонів з високими політичними ризиками до стабільніших зон може сприяти забезпеченню стабільності постачання та зменшенню втрат. У сучасному контексті релокація все частіше розглядається крізь призму сталого розвитку. Підприємства не лише прагнуть до зниження витрат, але й намагаються враховувати соціальні та екологічні фактори. Це передбачає використання «зелених» технологій, створення робочих місць у приймаючих регіонах і підтримку місцевих економік.

Таким чином, релокація бізнесу виступає як комплексний інструмент, що дозволяє балансувати між економічною ефективністю, інноваціями та стійкістю до ризиків у глобалізованому світі.

Висновки. Релокація є динамічним і багатогранним процесом, що залежить від впливу численних зовнішніх факторів, таких як глобалізація, технологічний прогрес, управління ризиками, економічні трансформації, а також політична не-

стабільність і зміни в міжнародних ланцюгах постачання. Ключовим аспектом релокації є її адаптивність до швидкоплинних умов ринку та здатність підприємств зберігати свою конкурентоспроможність.

Подальші дослідження в цій сфері можуть охоплювати такі напрями, як:

— оцінка ефективності різних моделей релокації. Зокрема, варто аналізувати, які моделі є найбільш ефективними в різних секторах економіки та за різних макроекономічних умов;

— вплив релокації на стійкість бізнесу. Це включає дослідження здатності підприємств адаптуватися до економічних потрясінь, таких як фінансові кризи, торгові війни, пандемії або природні катаклізми;

— інтеграція цифрових технологій у процеси релокації. Дослідження того, як цифровізація може сприяти підвищенню ефективності та зниженню ризиків під час переміщення виробничих потужностей або офісів;

— розробка антикризових стратегій. Вивчення стратегій релокації, які дозволяють зменшити негативні наслідки кризових ситуацій та сприяти довгостроковій стійкості;

— екологічні аспекти релокації. Аналіз впливу релокації на екологічну стійкість, включаючи оптимізацію ресурсів та зниження вуглецевого сліду;

— соціально-економічний вплив. Вивчення впливу релокації на локальні громади, зайнятість і розвиток регіонів.

Такий комплексний підхід до аналізу релокації сприятиме розробці інноваційних рішень, які забезпечать ефективне управління ризиками та стійкість підприємств у сучасному мінливому світі.

Література

1. Coase, R. H. (1937). The nature of the firm. *Economica*, 4(16), 386–405. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0335.1937.tb00002.x>

2. Polishchuk, Y., Horbov, V., Kornyluk, A., Lavreniuk, V., Fomenko, B., Hernego, Y., Ivashchenko, A., Tepliuk, M., Barseghian, A., Zhuravel, V., & Laukart, Y. (2023). *Relokatsiia ukrainського biznesu: Yoho potreby ta spromozhnist pryimaiuchykh rehioniv* (E. A. Polishchuk & A. I. Ivashchenko, Eds.). Kyiv: KNEU. <https://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/44764>

3. Tepliuk, M. A., & Fomenko, B. O. (2023). Hlokalizatsiinyi rozvytok: Spivpratsia steikkholderiv u rehionalnykh ekosystemakh dlia pidtrymky peremishchenoho biznesu. *Stratehiia ekonomichnoho rozvytku Ukrainy*, 53, 34–49. <https://doi.org/10.33111/sedu.2023.53.034.049>

4. Musolino, D., Mariotti, I., & Brouwer, A. E. (2020). Stated and revealed locational preferences of firms: A national scale perspective. *Regional Studies*, 54(8), 1-19. <https://doi.org/10.1007/s00168-020-00982-8>

5. Györffi, M., Oren, A. G., & Brouwer, A. E. (2020). Relocation of EU industry: An overview of literature. European Parliament. <https://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201109/20110906ATT26029/20110906ATT26029EN.pdf>

6. Polishchuk, Y., Tepliuk, M., Horbov, V., Ivashchenko, A., Tereshchenko, O., & Lavreniuk, V. (2024). Ukrainians in Poland and Ukraine: Is the war crisis able to change patterns of financial behaviour. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 4(57), 457–472. <https://doi.org/10.55643/fcaptop.4.57.2024.4414>

7. Ivashchenko, A., Tepliuk, M., Polishchuk, Y., Kornyluk, A., Lavreniuk, V., & Horbov, V. (2024). Running a business during wartime: Voice of Ukrainian displaced

business. *Problems and Perspectives in Management*, 22(3), 287–302. [https://doi.org/10.21511/ppm.22\(3\).2024.23](https://doi.org/10.21511/ppm.22(3).2024.23)

8. Tepluk, M., Polishchuk, Y., Fomenko, B., Bortnik, A., Domina, O., & Matsola, S. (2024). An entropic perspective on business relocation in the context of sustainable development. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 1(54), 421–439. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.54.2024.4248>

9. Tepluk, M., Sahaidak, M., Petrishyna, T., Fokina-Mezentseva, K., Fomenko, B., & Vasyliiev, I. (2023). Managing responsible consumption and sustainable production enterprises in glocalization conditions. *Acta Innovations*, 48(6). <https://doi.org/10.32933/ActaInnovations.48.6>

10. Tepluk, M., & Fomenko, B. (2023). Business development across industries. In *Science, technology and innovation in the modern world: Scientific monograph* (pp. 359–371). Riga, Latvia: Baltija Publishing. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-364-4-15>

References

1. Coase, R. H. (1937). The nature of the firm. *Economica*, 4(16), 386–405. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0335.1937.tb00002.x>

2. Polishchuk, Y., Horbov, V., Kornyluk, A., Lavreniuk, V., Fomenko, B., Hernego, Y., Ivashchenko, A., Tepluk, M., Barseghian, A., Zhuravel, V., & Laukart, Y. (2023). *Relokatsiia ukrainskoho biznesu: Yoho potreby ta spromozhnist pryimaiuchykh rehioniv* (E. A. Polishchuk & A. I. Ivashchenko, Eds.). Kyiv: KNEU. <https://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/44764>

3. Tepluk, M. A., & Fomenko, B. O. (2023). Hlokalizatsiinyi rozvytok: Spivpratsia steikkholderiv u rehionalnykh ekosystemakh dlia pidtrymky peremishchenoho biznesu. *Stratehiia ekonomichnoho rozvytku Ukrainy*, 53, 34–49. <https://doi.org/10.33111/sedu.2023.53.034.049>

4. Musolino, D., Mariotti, I., & Brouwer, A. E. (2020). Stated and revealed locational preferences of firms: A national scale perspective. *Regional Studies*, 54(8), 1–19. <https://doi.org/10.1007/s00168-020-00982-8>

5. Györfi, M., Oren, A. G., & Brouwer, A. E. (2020). Relocation of EU industry: An overview of literature. European Parliament. <https://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201109/20110906ATT26029/20110906ATT26029EN.pdf>

6. Polishchuk, Y., Tepluk, M., Horbov, V., Ivashchenko, A., Tereshchenko, O., & Lavreniuk, V. (2024). Ukrainians in Poland and Ukraine: Is the war crisis able to change patterns of financial behaviour. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 4(57), 457–472. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.4.57.2024.4414>

7. Ivashchenko, A., Tepluk, M., Polishchuk, Y., Kornyluk, A., Lavreniuk, V., & Horbov, V. (2024). Running a business during wartime: Voice of Ukrainian displaced business. *Problems and Perspectives in Management*, 22(3), 287–302. [https://doi.org/10.21511/ppm.22\(3\).2024.23](https://doi.org/10.21511/ppm.22(3).2024.23)

8. Tepluk, M., Polishchuk, Y., Fomenko, B., Bortnik, A., Domina, O., & Matsola, S. (2024). An entropic perspective on business relocation in the context of sustainable development. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 1(54), 421–439. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.54.2024.4248>

9. Tepluk, M., Sahaidak, M., Petrishyna, T., Fokina-Mezentseva, K., Fomenko, B., & Vasyliiev, I. (2023). Managing responsible consumption and sustainable production enterprises in glocalization conditions. *Acta Innovations*, 48(6). <https://doi.org/10.32933/ActaInnovations.48.6>

10. Tepluk, M., & Fomenko, B. (2023). Business development across industries. In *Science, technology and innovation in the modern world: Scientific monograph* (pp. 359–371). Riga, Latvia: Baltija Publishing. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-364-4-15>